

Οι Δια Χριστόν Σαλοί ως Ασκητές και Εκκλησιαστικά Πρότυπα

Ορθοδοξία / Ποιμαντική

αρχιμ. Πάυλος Παπαδόπουλος

Συνεχίζουμε σήμερα τη δημοσίευση της μελέτης του Αρχιμ. Παύλου Παπαδόπουλου σχετικά με τη θέση των δια Χριστών σαλών ως εκκλησιαστικών προτύπων. Μετά τις εισαγωγικές παρατηρήσεις (<https://www.remptousia.gr/?p=55672>), εξετάζεται η σαλότητα ως ιδιαίτερος ασκητικός τύπος και η αρχική προέλευση της ονομασίας της.

Α΄. Η «ΣΑΛΟΤΗΤΑ» ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΩΝ ΣΑΛΩΝ ΑΓΙΩΝ

1. Μία ιδιαίτερη μορφή άσκησης

Μία ιδιαίτερη μορφή άσκησης που αναπτύχθηκε κυρίως στην Ανατολική Εκκλησία, είναι η *σαλότητα*, η οποία μάλιστα αποτελεί ενιαίο και αναπόσπαστο τμήμα της ορθοδόξου πνευματικής ζωής. Στα συναξάρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας οι σαλοί αποτελούν αγιογραφική «κατηγορία», όπως είναι οι Ιεράρχες, οι Μάρτυρες, οι Όσιοι, κ.α. Σαλός θεωρείται εκείνος ο οποίος κλήθηκε από το Θεό, για να υπακούει και να εφαρμόζει τα λόγια του Αποστόλου: «εἴ τις δοκεῖ σοφός εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τοῦτῳ, μωρός γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός»

[1].

Ήδη από τον Β΄ μ. Χ. αιώνα πολλοί χριστιανοί ακολούθησαν αυστηρή μορφή άσκησης εξαιτίας της τότε διαφθοράς[2] και των διωγμών[3]. Τότε εμφανίστηκαν μορφές άσκησης πολύ σκληρές, που τις εφαρμόζαν αυστηροί ασκητές[4], έγκλειστοι[5], στυλίτες[6], δενδρίτες[7], όπως περιγράφει ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης (ΙΒ΄ αι.): «Ταύτης μέρος τῆς ζωῆς οἱ διὰ Χριστόν τὴν αὐτοσοφίαν, καὶ οὐ τῆς συνέσεως οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀπαρνησάμενοι τὴν κατὰ βίον δοκούσαν σοφίαν καὶ φρόνησιν· ταύτης οἱ γυμνίται, οἱ τῶν τριχῶν ανεπίστροφοι, οἱ χαμαιεύναι, οἱ ἀνιπτώποδες, οἱ ρυπῶντες, οἱ σιγῶντες, οἱ σπηλαιῶται»[8]. Μάλιστα υπάρχουν μερικοί ασκητές που ζουν σε μία τέλεια απομόνωση στην έρημο οι οποίοι έχουν αφομοιωθεί με τα ζώα και είναι γνωστοί με το όνομα «βοσκοί»[9]. Όμως τα σπάνια φαινόμενα αυτής της ακραίας μορφής δεν έτυχαν ούτε κατανόησης ούτε συμπάθειας από το πλήρωμα, ούτε θέση ή δικαίωση βρήκαν στη συνείδηση της Εκκλησίας[10].

Όπως μας πληροφορούν εκκλησιαστικοί ιστορικοί[11], τότε εμφανίζεται και η σαλότητα με τη μορφή της προσποιητής μωρίας (περί τον 4^ο αι.)[12]. Η σαλότητα ήταν ένα είδος τεχνητού βίου ορισμένων μοναχών, αφού -όπως προαναφέραμε στην εισαγωγή- είχαν ασκηθεί στην απάθεια, επειδή είχαν ζήσει πολλά χρόνια στην έρημο, ενώ ελάχιστοι προέρχονταν από Κοινόβια[13].

Καθώς οι ασκητές αγωνίζονται μέσα στην έρημο, μακριά από τους πειρασμούς της κοινωνίας, ο σαλός αγωνίζεται μέσα στις πόλεις μεταξύ των ανθρώπων. Γι' αυτό το λόγο ίσως η σαλότητα να αποτελεί δυσκολότερη οδό τελείωσης.

2. Ετυμολογική ανάλυση των λέξεων μωρός, σαλός και σαλότητα

Η λέξη «μωρός» προέρχεται από το ρήμα «μωραίνω» που σημαίνει ανοηταίνω, φέρομαι ως ανόητος[14]. Στην αρχαία Ελληνική γλώσσα ο όρος «μωρός» (η μωρία που ισοδυναμεί με ανοησία, αφροσύνη)[15] προηγείται του όρου «σαλός», που αρχικά δεν υπάρχει και δεν αναφέρεται καθόλου στην Καινή Διαθήκη. Όμως στην *Α΄ πρὸς Κορινθίους επιστολή*[16] βρίσκεται η ευρύτερη έννοια της μωρίας που συνδέεται με τη χάρη του Χριστού, «οὐχὶ ἐμῶρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τοῦτου; [...] Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, [...] ὅτι τὸ μωρόν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν»[17], «ἡ σοφία τοῦ κόσμου τοῦτου μωρία παρά τῷ Θεῷ ἐστίν»[18], που σημαίνει: κάμνω τι μωρόν, ἀποδεικνύω τι μωρόν[19]. Αυτήν τη μωρία αναζήτησαν οι μετέπειτα ἅγιοι σαλοί ως πνευματικό θεμέλιο για να δείχνουν με τον τρόπο τους το ασύμβατο της σωτηρίας και της αγιότητας.

Μέσα από την Παλαιά Διαθήκη βλέπουμε πως οι πρόγονοι του “διὰ Χριστόν σαλού” είναι οι παλαιοδιαθηκικοί προφήτες, που αναδείχθηκαν στόματα του Θεού, για να προσελκύσουν την προσοχή ενός λαού αμβλύνοα για τα θεία θελήματα[20]. Παρατάυτα ο όρος μωρός συναντάται σπάνια, όπως στον Ησαΐα και πάλι με τη μορφή ρήματος, «μωρεύω»: «διασκεδάσει σημεῖα ἐγγαστριμύθων καὶ μαντείας ἀπὸ καρδίας ἀποστρέφων φρονίμους εἰς τὰ ὀπίσω καὶ τὴν βουλήν αὐτῶν μωρεύων»[21]. Συνηθέστερα ἀντὶ τοῦ μωρός χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη ἀφρων[22]. Ἀντιθέτως, στην Καινή Διαθήκη ἡ λέξη μωρός[23] χρησιμοποιεῖται πολὺ συχνά ὡς ἐν τῷ ἐπί τοῦ Ὁρους ομιλία[24], ὡς καὶ στις παραβολές τῶν «οικοδόμων»[25] καὶ τῶν Δέκα παρθένων[26].

Ο όρος σαλός συναντάται για πρώτη φορά στη «Λαυσαϊκή Ιστορία» του Παλλαδίου, σε μία διήγηση που αφορά μία μοναχή η οποία προσποιούνταν την τρελή και δαιμονισμένη[27]. Σχετικά με την ετυμολογία των λέξεων σαλός και σαλότητα, υπάρχει κάποια σύγχυση. Μια υπόθεση είναι ότι προήλθε από την συριακή μετάφραση της *Α΄ προς Κορινθίους επιστολής*. Σύμφωνα με τον καθηγητή Χρ. Σταμούλη: «*Εάν αυτή η υπόθεση είναι σωστή, ο διὰ Χριστόν σαλός γεννήθηκε στην Συρία και ο δικός του πνευματικός πατέρας είναι ο απόστολος Παύλος*»[28]. Κατά τον καθηγητή π. Τ. Spidlik[29], η λέξη αυτή προέρχεται από τη συριακή λέξη *Sakhla* (σάχλα), πού αντιστοιχεί στην ελληνική λέξη μωρός. Η ίδια πηγή παρουσιάζει ως πιθανή την ετυμολογία της λέξης από τον ελληνικό όρο «σάλος», ο οποίος σημαίνει κίνηση, ταραχή[30].

Κατά μία άλλη άποψη, του καθηγητή L. Ryden, η ετυμολογία της λέξης σαλός είναι αμφίβολη. Μάλιστα αποκλείει την προέλευσή της από την συριακή λέξη *Sakhla*, αλλά ότι έχει τις ρίζες της στην αιγυπτιακή ιστορία[31]. Επίσης ο J. Staward μας δίνει την εξής πληροφορία: «η έρημος της Αιγύπτου τον 4^ο αιώνα ήταν η γενέτειρα της παράδοσης, που βλέπει την τρέλα ως μια συγκεκριμένη κλήση και δώρο του αγίου Πνεύματος»[32].

Στο Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας ο όρος «σαλός» ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα *σαλεύω* που σημαίνει *κινώ, ταρασσω και κινούμαι, ανησυχώ, ταρασσομαι*. Κάνω κάτι να σαλευθεί, δηλ. να κινηθεί εδώ και εκεί, να κλονισθεί[33]. Παράγωγο του *σαλεύω* είναι και ο όρος *σαλεία*, ο οποίος σημαίνει *ταραχή, κυματισμό, ανησυχία και ασταθή κίνηση*. Διασώζεται και δεύτερος τύπος του ρήματος *σαλεύω*, το ρήμα *σαλόω-ῶ* και *σαλέω-ῶ*, πάντα με την ίδια σημασία[34]. Επομένως *σαλός* σημαίνει εκείνον που έχει ταραγμένο νου, τον ηλίθιο, τον ανόητο, ενώ *σαλότητα* είναι η ταραγμένη ψυχική κατάσταση, η μωρία και η ηλιθιότητα. Τεκμηριώνεται έτσι η άποψη που θέλει τον όρο *σαλός* να έχει ελληνική προέλευση.

[1] Α΄ Κορ. 3, 18.

[2] Αναφέρει ο άγ. Κύριλλος Ιεροσολύμων ότι μερικοί από τους ακροατές του προσέφευγαν στο χριστιανικό βάπτισμα όχι με αγνά κίνητρα, αλλά με ιδιοτελείς σκοπούς. Βλ. ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Προκατήχησης, 5, PG 33, 341C*.

[3] Βλ. ΜΑΡΤΙΝΗ ΠΑΝ., *Ο σαλός Αγ. Ανδρέας και η σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, ο.π., σ. 13.

[4] Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Αντωνίου*, ΒΕΠΕΣ 33, σσ. 18-19 και 35, σ. 236. Επίσης, ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ, *Λαυσαϊκόν, Βίος του αββά Ὡρ*, κεφ. 9, PG 34, στ. 1027 και *Περί Σισιννίου*, κεφ. 89, στ. 1212.

[5].ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ, *Λειμών*, PG 87γ, 2864-2865.

[6] ΘΕΟΔΟΥΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Φιλόθεος Ιστορία*, κεφ. 25, *Ασκλίπιος*, PG 82, στ. 1473.

[7] «Ἦν δὲ Θεσσαλονικεὺς ὁ γέρων καὶ διηγῆσατο ἡμῖν, λέγων ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ μου ἔξωθεν τοῦ τείχους τῆς πόλεως, ὡς ἀπὸ σταδίων τριῶν, ἔγκλειστος ἦν, τῷ μὲν

γένει Μεσοποταμίνος, τῷ ὀνόματι Δαβίδ, ἐνάρετος πάνυ καὶ ἐλεήμων καὶ ἐγκρατευτής». ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ, *Λειμών*, PG 87γ, στ. 2921.

[8] ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, PG 136, 241. Βλ. επίσης, ΓΚΟΡΑΪΝΩΦ ΕΙΡ., *Οι διά Χριστόν Σαλοί*, ο.π., σ. 29.

[9] ΘΕΟΔΟΥΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Φιλόθεος Ιστορία*, κεφ. 18, *Ευσέβιος*, PG 82, στ. 1428, ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ, *Λειμών*, PG 87γ, στ. 3028. Βλ. επίσης, PG 146, 1236. Επίσης και ο Ευάγγριος στην *Ιστορία* του μιλά για γυρολόγους, για τους «βοσκούς» που περιέτρεχαν τα βουνά και τις ερήμους, δίχως καταλύματα και δίχως ψημένη τροφή. Βλ. ΓΚΟΡΑΪΝΩΦ ΕΙΡ., *Οι διά Χριστόν Σαλοί*, ο.π., σ. 27.

[10] ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Βιβλ. 14, κεφ. 50, PG 146, 1235.

[11] «Περὶ τῶν ἐξ ἐρήμου ἀπερχομένων μοναχῶν καὶ ὑποκρινομένων σαλότητα ἐν τῷ κόσμῳ». ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ (Ιορδανίτου), *Βίος και πολιτεία του οσίου πατρός ημών Ανδρέου του δια Χριστόν σαλού*, Ιεροσόλυμα 1912, Πρόλογος σ. 5. Βλ. επίσης, ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, βιβλ. 4, κεφ. 34, *Περὶ Συμεών μοναχού του δια Χριστόν σαλού*, PG 86, 2764. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, βιβλ.17, κεφ. 22, *περὶ Ιωάννου και Συμεών του δια Χριστόν σαλού*, PG 147, στ. 273.

[12] Βλ. ΜΑΡΤΙΝΗ ΠΑΝ., *Ο σαλός Αγ. Ανδρέας και η σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, ο.π., σ. 13. Αναφορά περὶ σαλών ή μεμονωμένων πράξεών τους, γίνεται και στην Ασκητική Γραμματεία. Βλ. ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ, *Λαυσαϊκή Ιστορία*, ΙΩ. ΜΟΣΧΟΥ, *Λειμών ή Λειμωνάριον* και ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ*.

[13] ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ, *Έκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α΄, κα΄, PG 86Β΄, στ. 2480C- 2481B. Βλ. επίσης, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ (Μητροπ, Τρίκκης και Σταγών), *Ανατολικός Ορθόδοξος Μοναχισμός κατά τα πατερικά κείμενα*, ο.π., σ. 513.

[14] Liddell & Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, τόμ. 3ος, έκδ. Ανέστη Κωνσταντινίδου, Αθήναι 1904, σ. 205. Βλ. επίσης, ΜΑΡΤΙΝΗ ΠΑΝ., *Ο σαλός Αγ. Ανδρέας και η σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, ο.π., σ. 15.

[15] Liddell & Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, τόμ. 3ος, ο.π., σ. 206.

[16] Ο Ιω. Χρυσόστομος μας πληροφορεί πως ο Παύλος λόγω της υπερηφάνειας και υψηλοφροσύνης κάποιων χριστιανών της Κορίνθου που καμάρωναν για την κοσμική τους σοφία, αναγκάστηκε να συνειδητοποιήσει καλά ότι Κορίνθιοι έπεσαν σε πειρασμό να κρίνουν τον κηρυττόμενο Χριστό με κοσμικά και όχι με πνευματικά κριτήρια. Έτσι τους προτρέπει να γίνουν μωροί για τη ζωή αυτή, γιατί μόνο τότε μας δίδεται η αληθινή σοφία. και γίνεται μωρός δια τον κόσμο αυτός που περιφρονεί τη σοφία του κόσμου. Βλ. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ομιλία εις την Α΄ προς Κορινθίους* 10, 1, PG 61, 81- 82.

[17] Α΄ Κορ. 1, 20-25.

[18] Α΄ Κορ. 3, 19.

[19] Βλ. Μεταπτυχιακή εργασία ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ (ΝΑΑΜΑΝ) ΑΝΤΡΑ (πρεσβυτέρου), *Δόγμα και ήθος στους βίους των διά Χριστόν σαλών*, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 14.

[20] Βλ. ΓΚΟΡΑΪΝΩΦ ΕΙΡ., *Οι διά Χριστόν Σαλοί*, ο.π., 16. Βλ. επίσης, ΠΕΤΡΙΔΗ ΙΚ., *Εμπαίζοντες «Ημείς μωροί διά Χριστόν...»*, έκδ. Μορφή εκδοθήτω, Αθήνα 2008, σ. 10.

[21] Ησ. 44, 25.

[22] Παρ. 1, 22 και 10, 1. Σειρ. 22, 13 και Ψαλμ. 13, 1.

[23] Συνώνυμοι όροι που επίσης βρίσκονται στην Κ. Διαθήκη είναι «άφρων» (Λκ. 12, 20) και «νήπιος» ή «νήποιοι» (Μθ. 11, 25 και Λκ. 10, 21). Βλ. επίσης *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας* όπου: «Είναι μωρία να στηρίζεται κανείς στον πλούτο όπως ο άφρων πλούσιος της παραβολής (Λκ. 12, 20). Είναι μωρία να μην ανταποκρίνεται κανείς στις προσκλήσεις του Θεού, όπως οι μωρές παρθένες (Μθ. 25, 1-13) ή να προσπαθεί να τις παραποιήσει, όπως οι Φαρισαίοι (Μθ. 23, 17). Πρβλ. . ΜΑΡΤΙΝΗ ΠΑΝ., *Ο σαλός Αγ. Ανδρέας και η σαλότητα στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, ο.π., σ. 16.

[24] Μθ. 5, 13 και Λκ. 13, 34: «ἐὰν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῆ,»

[25] ΜΘ. 7, 26: «καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ».

[26] ΜΘ. 25, 1-13.

[27] ΠΑΛΛΑΔΙΟΥ, *Περὶ τῆς υποκρινομένης μωρίαν, Λαυσαϊκὴ Ἱστορία*, κεφ. ΜΑ΄, ΡG 34, στ. 1106, *Περὶ Πιτηρῶν*, στ. 1107. Σε μεταγενέστερες πηγές μερικές φορές ταυτίζεται με τὴν ἁγία Ἰσιδώρα (1 Μαΐου). Βλ. VOGT KARI, «La monial folle du monastère des Tabbenésites, Une interpretation du chapitre 34 de l'Historia Lausiaca de Pellade», *Symbolae Osloenses* 62, (1987), σελ. 95 - 108.

[28] ΣΤΑΜΟΥΛΗ ΧΡ., “Σαλοὶ καὶ ψευδοσαλοὶ στὴν Ορθόδοξη αἰσιολογία”, *Γρηγόριος Παλαμάς*, τευχ. 721. Θεσ/νικὴ 1990, σ. 113 κ. ἐξ.

[29] SPIDLIK T., *Fous pour le Christ en Orient, Dict. Spirituel, tom. V* (Paris 1963), p.753.

[30] Βλ. ΜΑΡΤΙΝΗ ΠΑΝ., *Ὁ σαλὸς Ἁγ. Ανδρέας καὶ ἡ σαλότητα στὴν Ορθόδοξη Ἐκκλησία*, ο.π., σ. 14.

[31] RYDEN L., *The Holly fool, The Byzantine saint*, London 1981, p. 107. Πρβλ. ΜΑΡΤΙΝΗ ΠΑΝ., *Ὁ σαλὸς Ἁγ. Ανδρέας καὶ ἡ σαλότητα στὴν Ορθόδοξη Ἐκκλησία*, ο.π., σσ. 14-15.

[32] SAWARD J., *Perfect Fools, Folly for Christ's sake in Catholic and Orthodox Spirituality*, Oxford University press, 1980, p. 14.

[33] Liddell & Scott, *Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμ. 4ος, ἔκδ. Ανέστη Κωνσταντινίδου, Αθήναι 1904, σ. 34.

[34] ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, *Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, (Ἐν Αθήναις 1852), σ. 1249. Ἐπίσης ΒΟΓΙΑΤΖΗ Δ., *Αναλυτικόν Λεξικόν ρημάτων καὶ ονομάτων*, τόμ. 3ος, Αθήναι 1975, σ. 219.

<http://bit.ly/15u9BoF>